

ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: АЛГОРИТМ ЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

INTERNAL FINANCIAL CONTROL IN THE SPHERE OF DEFENSE PURCHASES: THE EFFICIENCY ALGORITHM IN THE CONDITIONS OF WAR

У статті розглянуті питання ефективної реалізації внутрішнього фінансового контролю в сфері оборонних закупівель. З'ясовані функції та завдання Державної аудиторської служби України в сучасних умовах. Проаналізовано діяльність Держаудитслужби України впродовж останнього звітного року та обґрунтовано позицію щодо важливості реалізації превентивних заходів, спрямованих на попередження можливих правопорушень. Визначено, що моніторинг є одним з найбільш дієвих інструментів щодо попередження порушень, недопущення фінансових зловживань і корупційних проявів. Визначено правовий механізм планування оборонних закупівель. Проаналізовано трансформаційні зміни організаційних і правових засад здійснення державного фінансового контролю в сфері оборонних закупівель впродовж останнього часу. Виокремлено зони особливого ризику в сфері оборонних закупівель в сучасних умовах, а також обґрунтовано позицію, що алгоритм ефективності внутрішнього фінансового контролю має базуватися на поверненні транспарентності в сферу оборонних закупівель із одночасним вжиттям ефективних заходів, націлених на збереження конфіденційності критично важливої інформації, необхідної для забезпечення безпеки держави.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, моніторинг, бюджетні видатки, транспарентність, оборонні закупівлі, замовники, фінансові правопорушення.

The article deals with the issue of effective implementation of internal financial control in the field of defense procurement. The functions and tasks of the State Audit Service of Ukraine in modern conditions are clarified, as well as the specifics of its functioning during the period of the legal regime of martial law when conducting state financial audits, inspection, verification and monitoring of purchases, etc. The activities of the State Audit Service of Ukraine during the last reporting year were analyzed and the position regarding the importance of implementing preventive measures aimed at preventing possible offenses without applying appropriate sanctions to customers was justified. It was determined that monitoring is one of the most effective tools for preventing violations, preventing financial abuse and corruption, and is also the only control tool that works preventively. The legal mechanism for defense procurement planning, the formation of the main indicators of the procurement of goods, works and services that have a defense purpose, the peculiarities of information disclosure, adjustments, the organization of control and reporting on the progress of bidding, as well as the publication of information on defense procurements, have been defined. The transformational changes in the organizational and legal foundations of state financial control in the field of defense procurement over recent times have been analyzed. Zones of special risk in the field of defense procurement in modern conditions are singled out, in particular, when inspections and audits are carried out, and the position is substantiated that the algorithm for the effectiveness of internal financial control should be based on the return of transparency to the field of defense procurement with the simultaneous adoption of effective measures aimed at preserving confidentiality critically important information necessary to ensure the security of the state. The need to achieve a balance of transparency of budget expenditures on the basis of public procurement with the provision of reliable measures to observe the strict secrecy of the functioning of the military-industrial complex and the defense industry as a whole has been determined.

Key words: state financial control, monitoring, budget expenditures, transparency, defense procurement, customers, financial offenses.

УДК 336.11:330.025

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-17>

Савастієва О.М.

д.е.н., доцент,
завідувач кафедри обліку і фінансів,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Бутенко В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Savastieieva Oksana

Odesa National University
named after I.I. Mechnikov

Butenko Viktoriia

Odesa National University
named after I.I. Mechnikov

Постановка проблеми. Впродовж періоду військового стану вітчизняна фінансова система зазнає фундаментальних трансформаційних змін, що будуть мати тенденцію до продовження і в майбутньому. Однією з найбільш гострих сучасних проблем постає необхідність ефективної протидії порушенням вимог бюджетного законодавства і ефективне використання обмежених фінансових ресурсів, консолідованих в рамках української податкової системи, а також отриманих від зарубіжних держав і міжнародних організацій по каналах фінансової допомоги в оборонних цілях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та організаційно-методичні засади державного фінансового контролю, а також проблемні спекти його реформування знаходяться у фокусі уваги багатьох вчених, серед яких потрібно відмітити праці зарубіжних та вітчизняних

вчених, таких як: Басанцов І.В., Бутинець Т.А., Дорошенко О.О., Калюга Є.В. та інші. Проте в сучасних умовах війни організаційні і методичні аспекти реалізації державного фінансового контролю саме в сфері оборонних закупівель є пріоритетними і потребують прицільної уваги і нових наукових розробок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи питання забезпечення оборонних потреб держави, а також природу виникнення бюджетних правопорушень, з позиції державних інституцій при реалізації механізму державного фінансового контролю потрібно зосередитись на взаємодії між окремими його складовими, досягаючи балансу транспарентності бюджетних витрат на основі державних закупівель із забезпеченням надійних заходів дотримання суворої секретності функціонування військово-промислового комплексу і оборонної галузі в цілому.

Як справедливо зазначає Ю.О.Камишанський, «ефективна організація державного контролю та належна відповідальність за порушення у бюджетній сфері сьогодні є ключовим аспектом фінансової та правоохоронної політики України» [1, с. 384].

Внутрішній фінансовий контроль за бюджетними видатками в Україні реалізується Державною аудиторською службою України (Держаудитслужбою). Головними завданнями Держаудитслужби визначені провадження державної політики в сфері державного фінансового контролю, організація державного фінансового контролю, націленого на встановлення ефективності, законності, цільового характеру, раціонального використання і збереження фінансових ресурсів держави, досягнення їх економії, а також розробка пропозицій щодо з'ясування пріоритетних векторів державної політики в сфері державного фінансового контролю [2]. У відповідності до норм Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 року № 43, «Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю» [3]. Водночас, статтю 2 Закону України "Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні" [4] визначено, що державний фінансовий контроль може бути реалізований шляхом державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки і моніторингу закупівель тощо. Отже, державний фінансовий аудит виступає різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо правового і ефективного використання державних і комунальних коштів та майна, законності і коректності ведення бухгалтерського обліку, достовірності фінансової звітності, а також з'ясування питань щодо функціонування системи внутрішнього контролю. Аудит здійснюється відповідно до планів діяльності органів Держаудитслужби. Водночас, впродовж дії воєнного стану та протягом місяця після його завершення, або скасування Держаудитслужба разом з її міжрегіональними територіальними органами мають виконувати власні повноваження з огляду на особливості воєнного часу. Зокрема, вони продовжують проводити такі заходи державного фінансового контролю, як інспектування, державний фінансовий аудит, перевірка державних закупівель, включаючи і моніторинг процедури. Надзвичайно важливою в даному контексті є реалізація превентивних заходів, спрямованих на попередження можливих правопорушень, що передбачає те, що замовник може виправити порушення без застосування відповідних санкцій.

Так, за результатами проведених моніторингових закупівель органами Держаудитслужби впродовж 2023 року попереджено порушень, у тому числі шляхом відміни торгів, на суму майже 7,4 млрд грн та розірвання договорів на суму близько 12,4 млрд грн. Протягом січня – грудня 2023 року проведено 205 державних фінансових аудитів, а саме: 47 аудитів місцевих бюджетів, 36 аудитів виконання бюджетних програм та 122 аудити діяльності суб'єктів господарювання. З початку 2023 року державними фінансовими аудитами охоплено фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 454,3 млрд грн. Проведеними державними фінансовими аудитами виявлено неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій, що призвели до упущених вигод/неотриманих доходів або непродуктивних/зайвих витрат на загальну суму більш як 79,1 млрд грн., неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій, що можуть призвести (свідчити) про упущені вигоди/неотримані доходи або непродуктивні/зайві витрати на суму понад 47,3 млрд грн. Крім того, виявлено порушень законодавства, що можуть призвести до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на загальну суму більш як 490,6 млн грн. В результаті належного реагування об'єктів контролю на рекомендації державних аудиторів протягом січня – грудня 2023 року упереджено втрат фінансових і матеріальних ресурсів внаслідок неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій на суму майже 10,5 млрд грн, а також відшкодовано відповідних втрат понад 3,9 млрд грн. [5].

Враховуючи потреби воєнного періоду, в якому сьогодні знаходиться Україна, а також зважаючи на пріоритетність державних оборонних видатків, Держаудитслужба в сучасних умовах сфокусувала фінансовий контроль насамперед на тих питаннях, які безпосередньо впливають на обороноздатність країни, націлені на захист національних інтересів, а також соціально-важливих аспектах, до яких є підвищений суспільний інтерес в зв'язку зі збройною військовою агресією російської федерації проти України.

Питання оборонних закупівель регламентуються Постановою Кабінету Міністрів України № 363 від 03.03.2021 р. [6], а також Постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» [7]. Згідно з цими нормативними документами головним органом у сфері здійснення оборонних закупівель визначено Міністерство оборони.

Отже, держава чітко регламентує механізм планування оборонних закупівель, формування головних показників закупівель товарів, робіт і послуг, які мають оборонне призначення, особливості

оприлюднення інформації, коригування, організації контролю та звітування щодо ходу виконання торгів, а також опублікування інформації щодо оборонних закупівель. Так, державні замовники здійснюють закупівлі товарів і послуг оборонного призначення, а також інших товарів та послуг, необхідних для гарантованого забезпечення потреб безпеки та оборони держави. Слід зазначити, що для товарів та послуг встановлена верхня межа в 200 тис. грн., а для робіт оборонного призначення та робіт з метою гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони механізм оборонних закупівель починає діяти в тому випадку, коли їх вартість дорівнює або перевищує 1,5 млн грн. Виключення становлять закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення, що складають державну таємницю, а також закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки, боєприпасів і їх складових частин та послуг із розробки, ремонту, модернізації озброєння, військової та спеціальної техніки, боєприпасів і їх складових частин, товарів, робіт та послуг з метою будівництва військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд. Оборонні закупівлі здійснюються в рамках електронної системи в один із визначених способів, що дозволяє законодавець:

- в порядку організації відкритих торгів, який визначений особливостями здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, які є в переліку, встановленому у Законі України "Про публічні закупівлі" [8], на період дії правового режиму воєнного стану в Україні і впродовж 90 днів з дня його скасування;

- в порядку організації спрощених закупівель, визначених Законом "Про публічні закупівлі" з урахуванням норм, які діють стосовно особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану;

- в порядку відбору постачальника через запит пропозицій постачальників на основі створення формування та використання електронного каталогу;

- шляхом використання рамкової угоди відповідно до особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану.

Механізм здійснення державних закупівель в оборонній сфері за останній час був суттєво трансформований.

Найбільш суттєві зміни в даному контексті стосуються появи нової процедури в електронній системі Prozorro – рамкової угоди, яка вже розроблена Державним підприємством «Прозорро». Закупівлі за даним механізмом мають право здійснювати ДП Міноборони "Агенція закупівель у сфері оборони" та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації у системі Prozorro. Зокрема, така процедура передбачена для проведення

закупівель паливно-мастильних матеріалів, продуктів харчування, військового обмундирування, а також дронів для потреб Сил Оборони. Треба зазначити, що вартісні порогові значення також були збережені – за рамковими угодами можуть відбуватися закупівлі товарів та послуг вартістю 200 тис. грн. та вище, а також роботи вартістю 1,5 млн. грн. або вище. Водночас, з метою збереження належного рівня конкуренції, закупівлі за принципом рамкової угоди можуть відбуватися в разі кваліфікації до угоди не менше ніж трьох учасників.

Це одне суттєве нововведення стосується організаційних засад здійснення державного фінансового контролю а автоматичному режимі. Так, впродовж червня поточного року в системі Prozorro було запроваджено 14 нових індикаторів ризиків, які націлені на те, щоб автоматично виявляти закупівлі, які мають ознаки можливих фінансових правопорушень (так звані «red flags»). Ці індикатори були розроблені та протестовані Держаудитслужбою, яка відповідає за контроль усіх процедур закупівель в електронній системі разом з ДП «Прозорро» за фінансової підтримки Світового банку, а також із залученням громадських експертів.

Враховуючи той факт, що з початку повномасштабного вторгнення в сфері оборонних закупівель Держаудитслужбою були зафіксовані випадки серйозних фінансових зловживань, і мова йде про мільярди гривень [9], обсяг моніторингу процедур публічних закупівель має постійно збільшуватися. Втім, потрібно зосереджувати увагу на ризиках, які пов'язані із пролонгацією термінів дії договорів та внесенням змін до них (особливо внаслідок коливання курсу національної валюти та зміни ринкових цін). Предметом ретельного моніторингу державних аудиторів мають стати факти використання замовниками переговорних процедур закупівель без належного обґрунтування технічних та якісних характеристик предмету закупівлі. Зоною особливого ризику в сучасних умовах також виступають оборонні закупівлі, які характеризуються безпідставним розірванням укладених договорів без наявних юридичних підстав, адже це може бути ознакою незаконних дій замовників, що використовують воєнний стан країни та сподіваються придбати, зокрема із застосуванням непрозорих процедур, ті чи інші товари, роботи або послуги у «потрібних» учасників-переможців на найбільш вигідних для себе умовах. Закупівлі з подібними ознаками мають відстежуватися моніторинговими групами і досліджуватися фахівцями Держаудитслужби під час проведення контрольних заходів із наданням відповідних висновків на системній основі.

Водночас, має бути чітко розмежована сфера відповідальності за невиконання умов

профінансованих на 100% державних оборонних контрактів. Потрібен також дієвий нормативно-правовий механізм, за умови дії якого висновки, зроблені аудитором, не мають призводити до зупинки виробництва критичних видів озброєння. Організаційні засади державного фінансового контролю мають виключати можливість затребування від оборонних підприємств жодної інформації щодо розташування їхніх виробництв, складів, обсягів виробничих потужностей і тим більше її розголошення. Ретельного відпрацювання потребує алгоритм забезпечення нерозголошення аудитором адрес підприємств, на яких проходять перевірки та ревізії. З огляду на те, що головною функцією системи внутрішнього державного фінансового контролю є контроль за ефективністю використання коштів платників податків, зокрема і в оборонній сфері, запиту у виробників озброєння та відповідному аналізу підлягає лише первинна фінансова документація, виключаючи будь-які технічні креслення або проектно-кошторисну документацію на вироби оборонного призначення, але обсяг цієї первинної фінансової документації повинен мати достатній аналітичний ресурс для проведення глибокого фінансового аналізу.

Ще одним важливим вектором роботи Держаудитслужби виступає підвищення ефективності фінансового контролю та взаємодія в зазначеному напрямі з міжнародними партнерами, що допомагають вистояти Україні в умовах війни. Україна має здійснити ще чимало законодавчих змін для того, щоб гармонізувати національне законодавство в сфері контролю з європейськими законодавчими нормами. До того ж, потрібні дієві заходи щодо посилення фінансового захисту іноземних коштів, адже масштабні фінансові зловживання призводять до зростання ризиків припинення фінансування України з боку міжнародних партнерів. Теза іноземних держав в цьому контексті дуже проста – надання коштів за умов належного фінансового контролю. Складовою алгоритму ефективності в цьому напрямі є налагодження системної взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), національним контактним пунктом для співробітництва з яким визначена саме Держаудитслужба.

Висновки з проведеного дослідження. Спираючись на результати попередніх наукових досліджень в сфері фінансового контролю [10] та підсумовуючи викладене вище, вважаємо за необхідне зазначити наступне. Збереження та недопущення неефективного і незаконного використання державних фінансових ресурсів виступає гарантією не лише прискорення настання переможного миру, а і швидкого економічного відновлення та розвитку держави після завершення війни.

Водночас, сфера закупівель товарів, робіт, послуг за державні кошти в сучасних умовах завжди залишається простором для потенційних фінансових правопорушень, в тому числі корупційних. Втім, саме сфера оборонних закупівель в умовах війни потребує прицільної уваги та ефективного контролю. Державна аудиторська служба України, як орган, наділений особливими спеціальними повноваженнями в сфері фінансового контролю, з початку повномасштабного вторгнення проводила і продовжує проводити заходи державного фінансового контролю в Міністерстві оборони України та окремих військових частинах Збройних Сил України, також перевіряє визначені закупівлі Міністерства оборони за зверненнями від правоохоронних органів. В умовах сьогодення в системі Prozorro здійснюється велика кількість закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти. На тлі російської агресії ці обсяги зростають багаторазово, адже Україна посиленими темпами намагається відновити зруйновані об'єкти і дбає про захист країни. Моніторинг закупівель виступає одним з найбільш дієвих інструментів щодо попередження порушень, недопущення фінансових зловживань і корупційних проявів, а також є єдиним контрольним інструментом, що працює превентивно. Отже, постійне вдосконалення процесу моніторингу і оперативна ідентифікація найбільш ризикових закупівель замовників для Держаудитслужби має бути першочерговим пріоритетом, яка сьогодні має достатній професійний та правовий ресурс з метою надання відповідної оцінки законності дій замовників через обов'язкове залучення до цього процесу правоохоронних органів для відповідного реагування. Зміцнення контролю у сфері оборонних закупівель впливає на зменшення корупційних ризиків, покращує ефективність управління державними фінансовими ресурсами. Безперечно, зазначені заходи необхідні Україні з метою підвищення довіри як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, сприяють дотриманню принципу транспарентності державних витрат.

Алгоритм ефективності внутрішнього фінансового контролю має базуватися на поверненні прозорості в сферу оборонних закупівель. Водночас, необхідним є розробка ініціатив, спрямованих з одного боку на досягнення рівноваги між ефективністю незбройних закупівель для оборонних потреб та збереженням конфіденційності критично важливої інформації, потрібної для безпеки країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Камішанський Ю.О. Внутрішній та зовнішній фінансовий контроль як механізм забезпечення законності в бюджетній сфері. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 381–385.

2. Зміст та принципи діяльності Державної аудиторської служби. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3504> (дата звернення: 15.07.2024)

3. Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.07.2024)

4. Закон України "Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні" № 2939 26.01.93 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 15.07.2024)

5. Державна аудиторська служба України: офіційний ресурс. Звіти. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3517> (дата звернення: 15.07.2024)

6. Питання оборонних закупівель: Постанова Кабінету Міністрів України № 363 від 03.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.07.2024)

7. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 1275 від 11.11.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.07.2024)

8. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 15.07.2024)

9. Держаудитслужба виявила зловживань підприємств ВПК на 6 мільярдів гривень. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/9/705252/> (дата звернення: 16.07.2024)

10. Савастієва О.М., Журавльова Т.О. Державний фінансовий контроль бюджетного процесу на місцевому рівні: системний підхід та резонанс-ефекти. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 48. Частина 3. С. 103–108

REFERENCES:

1. Kamyshanskyi Yu.O. (2023). Vnutrishnii ta zovnishnii finansovyi kontrol yak mekhanizm zabezpechennia zakonnosti v biudzhethnii sferi [Internal and external financial control as a mechanism for ensuring legality in the budget sphere]. *Law and society*, vol. 6. [in Ukrainian]

2. Zmist ta pryntsypy diialnosti Derzhavnoi audytor-skoï sluzhby [Content and principles of activity of the

State Audit Service]. Available at: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3504>. [in Ukrainian]

3. Polozhennia pro Derzhavnu audytorську sluzhbu Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.02.2016 № 43 [Regulations on the State Audit Service of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 3, 2016 No. 43]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

4. Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnogo finansovogo kontroliu v Ukraini" № 2939 26.01.93 [Law of Ukraine "On the basic principles of state financial control in Ukraine" No. 2939 01.26.93]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> [in Ukrainian]

5. Derzhavna audytorska sluzhba Ukrainy: ofitsiinyi resurs. Zvity. [State Audit Service of Ukraine: official resource]. Available at: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3517> [in Ukrainian]

6. Pytannia oboronnykh zakupivel: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy №363 vid 03.03.2021. [Issues of defense procurement: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 363 dated 03.03.2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

7. Deiaki pytannia zdiisnennia oboronnykh zakupivel na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1275 vid 11.11.2022 [Some issues of defense procurement during the period of the legal regime of martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1275 dated 11.11.2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

8. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25 hrudnia 2015 roku № 922-VIII [On public procurement: Law of Ukraine dated December 25, 2015 No. 922-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> [in Ukrainian]

9. Derzhadytsluzhba vyjavyla zlovzhyvan pid-priemstv VPK na 6 miliardiv hryven [The State Audit Service discovered abuses of 6 billion hryvnias by military-industrial complex enterprises]. *Economic truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/9/705252/> [in Ukrainian]

10. Savastieieva O.M., Zhuravlova T.O. (2019). Derzhavnyi finansovyi kontrol biudzhethnoho protsesu na mistsevomu rivni: systemnyi pidkhid ta rezonans-efekty [State financial control of the budget process at the local level: systemic approach and resonance effects]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 48. [in Ukrainian].